

UNIVERSITÄTS-
BIBLIOTHEK
PADERBORN

**Judicium Ecclesiasticum Seu Decretalium Gregorij IX.
Pont. Max. Liber II.**

Schmalzgrueber, Franz

Ingolstadii, 1726

§. IV. De Testium Examine, eorum Depositione, & Attestationum
Publicatione.

[urn:nbn:de:hbz:466:1-74990](https://nbn-resolving.org/urn:nbn:de:hbz:466:1-74990)

Laym. n. 1. Gonz. n. 2. Barbof. n. 3. Myn-
sing. cent. 3. obs. 80. n. 6. Gaill. l. 1. obs. 101.
n. 2. Mascard. de prob. proem. q. 5. n. 103.
Farin. prax. q. 74. n. 83. Vallens. hic §. 4.
n. 9. Zoel. n. 20. Pirh. n. 124. Engl. n. 42. Kö-
nig n. 43. Ratio est, quia ad partium jus,
& interesse spectat, ut non juratis testibus
non credatur. Igitur possunt huic favori,
& juri renuntiare. Debet autem hic con-
sensus esse expressus; neque tacitus sufficit,
si nimirum partes non contradicant, quando
testes sine Juramento deponunt, uti notat
Farin. n. 84. Deinde opus est, ut utraque
pars consentiat, cum utriusque interfit, &
ex falsa depositione testis utriusque præjudi-
cium generari possit: hinc locum habet Reg.
29. in 6. ubi: *Quod omnes tangit, ab om-
nibus approbandum* dicitur.

Præter consensum partium Wagne-
reck in c. tuis cit. requirit, ut hæc remissio
fiat consensu, & autoritate Judicis: com-
munistamen sententia cum Farin. q. 74. cit.
n. 91. negat consensum Judicis necessarium
esse, cum nec textus c. cit. mentionem de illo
faciat. Excipitur, nisi agatur de præjudicio
publico, vel de periculo animæ, vel de tali
negotio, ubi partes non possunt quidquam
remittere; tunc enim consensu partium so-
lo remitti testibus Juramentum nequit, sed
opus præterea est autoritate Judicis: & hoc
procedit 1. in causa criminali; nam publici
interest, ut delicta puniantur. 2. In causa
Civilis valde ardua; quia criminali æquipa-
ratur 3. In causa Matrimoniali, cum agitur
de valore matrimonij; quia vertitur
periculum animæ, & reverentia Sacra-
menti. 4. Quando agitur de Beneficio
Ecclesiastico, aliæve res spirituali non depen-
dente à mera voluntate partium.

Neque obstat in contrarium allata ra-
tio dubitandi: quia Juramentum calumniæ

concernit commodum Judicis, & utilitatem
Reip. cujus interest, ne per calumniam fati-
gentur Judices, & lites in infinitum excre-
scent. At Juramentum testium regulari-
ter solius remittentis privatam utilitatem
spectat. Igitur nihil impedit illud remitti
expresso consensu partium.

Dub. 3. an non sufficiat si testes ex
post facto jurent, quod ad omnia interroga-
ta veritatem dixerint? Dux sunt sententiæ.
Prima cum Baldo in l. Jurisjurandi o. C. b. tit.
& Ummio Proc. Judic. D. 16. n. 60. resolvit
negativè. Dant Rationem; quia ex post
facto nemo facillè fatebitur se falsum dixisse,
sed ad evitandam infamiam potius falso testi-
monio falsum Juramentum subjunget. Se-
cunda cum Henr. Canif. in c. 17. h. tit. n. 8.
Laym. in c. 29. eod. n. 5. Gaill. l. 1. obs. 101.
n. 9. stat pro parte affirmante, modò in con-
tinenti juratum fuerit post testimonium.
Fundantur; quia juxta vulgarem regulam,
qua in continenti fiunt, inesse censentur
actui arg. l. Juris gentium 7. §. quin imò. 5.
ff. de pact. & l. pen. C. de Inst. & substit.

Ego hæc secundam sententiam tum
solùm veram existimo, quando testis produ-
ctus præsit sibi ex post facto jurandum;
tunc enim non minùs deterrebitur à falsitate
dicenda per Juramentum, quod prævidet sibi
imponendum, quam per Juramentum jam
præstitum. At si sine Juramento exami-
nari se ratus, deposuit, puto non sufficere,
si postea jurare jubeatur; quia posito, quod
spe hac, sc. juramentum sibi non impositum
iri, falsum deposuerit, dictum suum postea
retractare ex verecundia, & poenæ metu non
audebit, & sic facillè pejerabit magno tum
partis, contra quam deponitur, tum etiam
Reip. in qua hoc modo foverentur menda-
cia, detrimento.

§. I V.

De Testium Examine, eorum Depositione, & Attestationum Publicatione.

S U M M A R I U M.

- 93. Examen testium institui debet à Judice, in loco Judicij.
- 94. 95. 96. Modus hujus Examinis.
- 97. 98. Objectum, de quo institui debet.
- 99. Delegari potest alteri in causis Civilibus.
- 100. Non tamen regulariter in criminalibus.
- 101. 102. Requisita ad legitimam depositionem testium.
- 103. 104. Quando dicti sui causam debeant reddere?
- 105. 106. Quantum probent testes Singulares?
- 107. Contrarij inter se invicem?
- 108. 109. 110. Aut sibi ipsis?
- 111. Quantum probent testes de auditu?

- 112. In quibus causis, & casibus?
- 113. Quando consanguinitatem ad dirimendum Matrimonium?
- 114. 115. Qualem fidem mereantur testes de crudelitate?
- 116. 117. Modus servandus in Publicatione testium.
- 118. 119. 120. 121. Quando Attestationes receptæ in uno Judicio faciant fidem in alio?
- 122. 123. An post publicationem Attestationum recipi testes priores, aut novi possint super articulis novis.
- 124. 125. An super antiquis, vel directè contrarijs?

126. Exceptiones.

127. Solutiones objectionum.

128. 129. 130. Au, & quanam Exceptiones

A Receptione Testium ad horum Examen pergimus. Interest inter illam, & istud hoc discriminis, quod testes recipi tunc dicantur, quando admittuntur ad Juramentum præstandum; examinari verò, quando discutuntur eorum personæ, & dicta. Igitur de hoc Examine.

39 Quæritur 1. à quo, quo in loco, & quando sit instituendum? *ru. 1.* ordinariè examinandi sunt testes ab ipso Judice, ut constat ex *Novell. 60. c. 2.* & tradit Gloss. *ibid. V. testibus*, Farin. *prax. q. 77. n. 175.* Pirh. *n. 183.* Ratio est, ut Judicis autoritate terreantur, & eò magis cogantur testimonium dicere. *Excipitur*, nisi testes alienæ Jurisdictioni subiecti sint, vel quo minùs compareant in Judicio, privilegium habeant, vel ipse Judex, negotiorum urgente multitudine, prohibeatur id facere.

2. Examinandi regulariter sunt in loco Judicij, nisi qualitas personarum aliud exigat, nempe ut domi suæ examinentur, cujusmodi esse possunt personæ egregiæ, honestæ matronæ, vel aliæ gravidæ; item infirmi, aut alio modo impediti, ut locum Judicij accedere nequeant. Hæ enim personæ, & his similes, citatis ad locum partibus, Juramentum in sua dómo præstabant vel Judici, vel illi, quem Judex ad id exigendum, & ad testes examinandos miserit *l. ad personas 15. ff. de Jurejur. & accuratius c. Ecclesia 2. de Judic. in 6.*

3. Tempus pro Examine designatum est post prælitum à testibus Juramentum; nam antè examinari non possunt; quia ut *n. 88.* dictum est, testi non jurato non creditur. Non autem necesse est, ut Examen post Juramentum subsequatur statim, sed mora aliqua intercedere potest; quia Juramentum ad tempus Examinis, quancumque sit, retrahitur.

40 Dub. 1. quomodo sit instituendum Examen testium? *ru. sic expediri.* 1. Recepto Juramento testium, acceptisque à parte adversa interrogatorij, super quibus testes ab altera parte productos examinari cupit, Judex partes litigantes dimittit, ipse verò interrogatoria sibi porrecta examinat, & si quæ repererit superflua, aut criminosa, ad quæ testis sine læsione famæ respondere non possit, rejicit; cum enim nemo turpitudinem suam allegare teneatur *l. transacione 30. C. de transaci.* neque testis respondere tenebitur: si tamen respondeat, nocet sibi, producenti, & restitutioni. *Hiltrop. Proc. Jud. tit. 9. c. 4. à n. 8.*

contra testes opponi possunt post publicatæ Attestationes?

131. Publicatio Attestationum non est de substantia Processus.

2. dimissis partibus, Judex testes examinandos seorsim unum post alterum ad se vocat; debet enim secretò non plures simul, sed sigillatim & seorsim ab alijs examinari, prout constat ex *c. venerabili 52. h. t. & docet ibid. Abb. n. 1. Felin. n. 3. Gail. l. 1. obj. 96. n. 9. Farin. prax. q. 80. n. 93. & 94. Haun. de J. & J. tom. 5. tr. 4. n. 159. Pirh. hic n. 192. Wiest. n. 82.* Ratio est, quia alias, si examinarentur plures simul, periculum esset, ne unus instrueret alterum, vel dictum alterius sequeretur: & ita non posset facile deprehendi, verumne, an falsum concorditer deposuissent. Et hoc adeo verum est, ut depositiones testium, nisi sigillatim, & seorsim examinati fuerint, non valeant. Gloss. *in c. 37. V. proceus h. tit. & Canonistæ communiter.*

3. Si qui ex testibus productis essent, producenti aliquo Jurisjurandi vinculo obstricti, uti sunt subditi, Judex, antequam ad Examen eorum procedat, hoc vinculum eis pro illa vice relaxat, ut liberi sint ad testificandum pro utraque parte: tum revocato in memoriam Juramento, quod testis de veritate dicenda præstitit, ad Examen ipsam progreditur, in quo tam super articulis juxta Directorium Actoris, quam super Interrogatorij Adversarij sedulò quemvis examinat. Quod si pars adversa neglexerit interrogatoria ponere, ipse Judex, vel Examinator supplebit, & Interrogatoria testi faciet, quæ ad causam conducere videbuntur.

4. Inter examinandum à Tabellione, sive Notario dicta uniuscujusque testis ad singulos articulos, & interrogaciones distinctè, & quantum fieri potest, ipsa verba formalia annotantur juxta *c. cum causam 37. & c. venerabili 52. h. t.* ut si postea testes examinati negare vellent se deposuisse talia, possent convinci ex scriptura Notarij, in quam testium depositiones sunt relatæ.

5. Si testis finierit suas depositiones, ista denuo, præterim si petat deponens, ex Protocollo eidem præleguntur à Notario, partim ut videat, an rectè intellectus sit, partim etiam, ut possit se corrigere, si fortè super aliquo articulo, aut interrogatorio præcipitantius, aut minùs consideratè responderit; nam si post intervallum dicta sua corrigere, & propterea de novo recipi, & examinari vellent, non audirentur, nisi Judex ad causæ cognitionem necessarium, vel opportunum hoc fore judicaverit: quo tamen casu si admittantur, minor fides eis habetur, quam si initio statim dixissent, vel in continenti addidissent. *Abb. in c. per tuas 48. h. t. n. 1. Felin. ibid. n. 1. Pirh. n. 200. hic.*

6. Denique imponitur testi silentium, ne

ne cuiquam suam depositionem revelet. Hiltrop. p. 3. tit. 9. c. 4. n. 23.

Rosbach. prax. Civil. tit. 58. n. 23. & seqq. Pirh. n. 200. cit. Engl. n. 46. König. n. 44. Imo in quibusdam locis idipsum in forma Juramenti continetur ad evitandum periculum, ne testes inter se colludant, & pariformiter omnes deponant. Ob eandem rationem etiam Notarius causæ, qui dicta testium annoravit, & excepit, eadem in silentio apud se retinere debet, donec publicentur.

97 Dub. 2. de quibus rebus examinandi sint testes? **1.** examinandi sunt non solum super negotio, seu causa principali, sed etiam de ratione, seu causa scientiæ: adeoque simplici dicto testis non statuitur, nisi etiam reddat rationem sui dicti: de quo vide n. 102. & duos seqq.

2. Exquirere Judex debet ex testibus rei circumstantias, locum, tempus, visum, auditum &c. ubi sc. res facta sit, an viderit, vel audiverit: si dicat se vidisse, interrogabit, qui præsentis fuerint, quo in loco, quo die, qua parte diei, vel noctis &c. ut ita ex his advertere possit, utrum cum alio teste, vel testibus, qui similiter examinati sunt, conveniat; nam si inter se non conveniunt, dicantur *Singulares*, hoc est, habentur singuli loco unius testis, qui non probant: de quo plura n. 105. & 106.

3. Debet etiam institui Examen super personas testium *c. cum causam 37. h. tit.* præsertim si persona ignota sit; nam hæc interrogari potest, quo nomine vocetur, cujus sit ætatis, vel conditionis, an sit habilis ad testificandum, an dives, vel pauper, an conjunctus producenti, an inimicus parti adversæ, an non subornatus, & instructus, an in causa controversa interesse aliquod habeat, an non convenerit cum alijs testibus, qui dicere velint, utri parti optet victoriam &c. *l. testium 3. princ. ff. h. tit. l. ubicunque 21. ff. de interrog. in Jur. fac. Gaill. l. 1. obs. 95. n. 2.*

98 **4.** Examinandi etiam sunt de fama, & relatione aliorum, ipsorumque testium credulitate, vel certitudine, num credant, vel etiam certi sint rem gestam esse *c. cum causam cit. Abb. ibid. n. 2. Farin. prax. q. 73. n. 31. Pirh. n. 196.*

5. Denique interrogandi sunt de cæteris circumstantiis: intellige, quatenus hoc opus est ad investigandam veritatem; nec enim hæc omnia cumulari debent, aut possunt à Judice in qualibet causa, siquidem multa sunt, quæ non auditu, sed visu percipiuntur, & contra quæ auditu, non visu. Abstinentium etiam est non solum ab incongruis, & ad causam non pertinentibus, sed etiam à nimium exquisitis interrogationibus. Hinc considerari debet tum personæ, tum causæ qualitas, & ex his metiendum, quæ interrogatoria proponenda.

Si Judex, vel Commissarius dolo, vel culpâ testes super Interrogatorijs à parte da-

tis non examinavit, non ideo invalidum est Examen, sed ad partis postulationem super interrogationibus omnibus repeti debent etiam post publicationem attestatum *c. per tuas 48. h. tit. Gaill. l. 1. obs. 95. n. 7. Pirh. hic n. 199.*

Dub. 3. an Judex committere Examen testium possit alteri? **R.** posse in causis Civilibus, præsertim si testes remotè absentes sint, ut difficulter accedere ad Judicem possint; vel si valerudinarij sint, senes, aut debilitate confecti, ut coram Judice comparere non possint; si denique sint personæ privilegiatæ, quales sunt personæ egregiæ, i. e. Clerici, Illustres, & in dignitate constitutæ, milites, seu equestris ordinis, & alij omnes, de quibus *infra Tit. seq. n. 9.* dicitur, quòd cogi non possint ad testificandum extra domum suam; nam hos si Judex ipsemet domi eorum Examinare nolit, vel non deceat, examen illorum delegare alteri idoneæ personæ potest, *Clem. un. de offic. Jud. deleg. & ibi Gloss. in casu, Vivian. in c. si qui 2. h. tit. & communiter DD.* Imò non solum testis absentis, & impediti, sed etiam in loco Judicij præsentis, nec impediti, Examen potest alteri delegari, ut notat Haun. *tom. 5. tr. 4. n. 131.* Ratio est, quia examinatio testium est quid facti, quod potest committi, & fieri extra Judicium.

Fieri autem hoc potest dupliciter.

1. Ut actus Jurisdictionis committatur alteri, qui Adversarium citet ad videndum jurare testes, exceptiones audiat, & examinet, juramentum à testibus exigit, interrogatoria à parte accipiat, testium multitudinem refrenet, inobedientes, vel aliter peccantes puniat &c. **2.** Ut solum ministerium, seu nuda executio committatur, videlicet si post receptos, & approbatos testes, ac Juramentum ab his depositum jubeatur aliquis examen super interrogatorijs jam formati, ipsique traditis instituere: & hic magis *Nuntius*, seu *Executor Ministerialis* dicitur.

Quocumque autem ex his duobus modis alicui delegetur Examen, debet ille, cui Examen sic delegatum est, diligenter in acta referre ad Judicem dirigenda, quæ observavit, & deprehendit, non solum circa ipsas testium depositiones, sed etiam circa modum deponendi, e. g. si cum vacillatione, cum trepidatione, cum vultus pallore, & immutatione &c. deposuere, ut colligitur ex *c. constitutus 3. in fin. de si de juss.*

Dixi autem in responsione *In causis Civilibus*; nam in causis criminalibus per se loquendo ipsemet Judex recipere testes, & examinare debet in sua præsentia, ut cum res exegerit, tormentis subijciantur, ut constat ex *Auth. apud eloquentissimum C. de fid. instrum. & notat Gloss. in c. 37. cit. in cas. Abb. ibid. n. 22. Felin. n. 21. Gaill. l. 1. obs. 96. n. 10. Pirh. hic n. 188.*

Excipe, si Judex non possit ob multitudinem negotiorum, vel aliud justum impedimentum, v. g. absentiae, infirmitatis &c. Item si aliud necessitas exigat, aut quavis alia causa justa; tunc enim ne crimina maneant impunita, etiam in criminali causa examinatio testium absentium alteri committi potest. Gaill. Pirh. l. c.

Quæritur 2. quomodo fieri debeat Depositi testium? **1.** ut legitime fiat, quinque omnino requiruntur. **1.** Ut viva voce ad examinatoris interrogationem, & non in scriptis deponant; alioquin non probant *can. relatum 3. caus. 5. q. 2. can. testes 15. caus. 3. q. 9.* & in hoc sensu, ut bene advertit R. P. Schmier *Process. Jud. c. 9. n. 74.* Innocentius III. *c. tua nos 8. de cohabit. Cleric. §. mul. & Callistratus l. testium 3. §. idem 3. ff. h. tit. testibus credendum dicunt, sc. vocaliter deponentibus, non testimonij, i. e. scriptura.* Ratio est, quia ex voce, modo, & gestu deponentis magis deprehendi veritas potest. *Excipiuntur 1.* Nobiles, & Illustres personæ, quarum attestaciones admittuntur scriptæ, & ob signatæ. **2.** Muti, qui si scribere sciant, testimonium suum in scriptis dant. **3.** Si consuetudo loci admittat testimonium in scriptis traditum: de quibus, & pluribus alijs vide Farin. *prax. q. 80. à n. 27.*

2. Ut depositio sit conformis Articulo. Hinc testis plus dicere non debet, quam interrogetur; alioquin de ijs, de quibus interrogatus non est, fidem non facit, sed reputantur tanquam non deposita, & reus tanquam articulo non probato absolvi debet *arg. c. de testibus 29. h. tit. & docet Nicol. Everhard. consil. 19. n. 3. Engl. n. 52. hic. König n. 46.*

3. Ut sit clara, & perspicua, non incerta, vel dubia. Hinc si obscure respondeat testis, vel dubitative v. g. opinor, arbitror, n. fallor, res ita se habet, si bene memini &c. rejicitur, & fidem non facit. Farin. *q. 68. n. 62.* Pirh. *hic n. 234.* König *n. 47.* *Excipitur*, si negotium in se obscurum sit, aut difficilis probationis, vel si consuetudo sit probanda; tunc enim depositio testis obscura, & dubia admittitur, cum alia difficulter haberi possit.

4. Ut testis deponens det causam sufficientem sui dicti *c. cum causam 37. h. tit. ibi: prudenter inquirens de causis.* Ratio est, quia testis deponere debet de eo, quod scit; scire autem rem non intelligitur, qui suæ de ea scientiæ causam reddere nequit, cum scire sit rem per causas cognoscere. Hinc si aut nullam reddat, aut aliquam quidem reddat, sed non bonam, & sufficientem, etsi dicat se scire, vel certum esse, non tamen sic asserendo probat, imò ne quidem præsumptionem, & indicium facit, ut colligitur ex *l. sold 4. C. b. tit.*

quia ratio in teste dat esse illius testimonio, & illud salvat, vel destruit.

5. Denique requiritur, ut depositio sit constans, & non vacillans, nec varia, & sibi contraria. Covar. *l. 2. var. c. 13. n. 8.* Henr. Canif. *Summ. h. tit. §. 6. König n. 54.*

Dub. 1. quando testis sufficientem dicti sui causam reddidisse censeatur? **1.** si asserat, se visu, auditu, vel alio sensu percepisse, si quidem sensu corporeo sit perceptibile id, de quo interrogatur; vel si non ita sit perceptibile, ut v. g. est dominium fundi, testificari debet, se præsentem fuisse donationi, vel contractui, ex quo alter dominium sibi arrogat, vel legisse instrumentum donationis, aut contractus &c. Distinguendum autem est, an causam dicti sui interrogetur à Judice, an non. Si interrogetur, juxta omnes dicere eam debet, Si non interrogetur, non semper debet, præsertim si articulus, seu factum, de quo deponit, sensu corporeo possit percipi; cum enim tunc præsumatur, quod non fuisset absolute affirmaturus, nisi causam sufficientem haberet, & certo sciret, testimonio ipsius creditur, etsi causam scientiæ suæ non addiderit.

Plures tamen sunt casus, in quibus testis rationem sui dicti reddere etiam non interrogatus debet. Et **1.** quidem in causa criminali; quia agitur de maximo præjudicio rei. **2.** In causa civili valde ardua, ut cum agitur de majore parte matrimonij; quia criminali æquiparatur. **3.** Quando lis est super dominio, Jurisdictione, proprietate, & similibus, quæ sensu corporeo non possunt percipi; quia in his casibus magis contra testem præsumitur, quod scire non possit, nec sufficientem, sed putativam solum dicti sui rationem habeat, quod illa, quæ sub sensu non cadunt, plerumque difficulter sciuntur, & tamen facile asserantur ob solam vehementem suspicionem. **4.** Quando quæritur de consuetudine: tunc enim dicere debet se vidisse sic practicatam; aliàs præsumptio erit pro ipsa Lege contraria consuetudini. **5.** Quando deponit super publica voce & fama; tunc enim etiam non interrogatus debet nominare eos, qui dixerunt, & à quibus audiit. **6.** Quando deponit super negativa &c. Videantur Marant, *de Ord. Judic. p. 6. tit. de test. product. à n. 17.* Hiltrop. *Process. Jud. p. 3. tit. 9. c. 6. n. 127. §. 128.* Farin. *prax. q. 70. à n. 1.* Barbof. *in c. cum causam 37. n. 6.* Vall. *h. tit. §. 3. n. 14. Zæf. hic n. 21.* Pirh. *n. 195.* König *n. 49.*

Dub. 2. quantum probent testes *Sin 105* *gulares?* Ratio dubitandi sumitur ex *c. cum dilectus 32.* junct. *Gloss. V. probatio de elect.* ubi videtur supponi vim probandi hujusmodi testium attestacionibus generaliter inesse nullam; ait enim ibidem Pontifex, eo-

rum probationem esse insufficientem, eo quod
singuli essent in suis testimonijs singulares.

Sed distinguendum est inter tres testi-
um singularium species; quidam enim ta-
les sunt Singularitate obstativa, seu adver-
sativa, alij cumulativa, alij diversificativa. *Ad-
versativa singularitate singulares* sunt, qui de
uno actu non iterabili, vel saltem non iterato
varia, & quoad circumstantias e. g. temporis,
& loci inter se pugnancia deponunt, quales
erant duo illi senes Susannæ accusatorum, quo-
rum unus adulterij crimen ab eo commissum
dicebat *sub primo*: alter *sub secundo*. Dan. 13.
*Cumulativa, seu adminiculata singularitate sin-
gulares* sunt, qui de actibus quidem diversis,
sed ad eundem finem tendentibus, seque
mutuo adjuvantibus deponunt, ut si unus
testis actus alicujus auditum asserat, alter
visum; si unus asseveret Sempronium citasse
partes, alter dicat eundem tulisse sententiam,
tertius ipsum istam executioni manda-
visse; si unus fundi possessionem Titio as-
serat, quod viderit illum ab eo coli, alter,
quod conspexerit eum collegisse ex ipso mes-
sem &c. *Diversificativæ singulares* sunt,
qui deponunt de factis sibi invicem non
contrarijs, sed diversis, & nihil se invicem ju-
vantibus, sicut factum est in casu *c. cum tu*
16. b. tit. ubi duo deposuerunt de Excom-
municationis sententia, unus quidem dice-
bat, latam illam fuisse ante, alter post appella-
tionem: idem accidit, cum unus testificatur
de Caij, alter de Sempronij eade à Titio fa-
cta; unus de mutuo dato Augustæ, alter de
dato Francofurti &c.

106 Ex his *Primi generis* testes nec semi-
plene probant ob contrarietatem, & repug-
nantiam, quæ redolet falsitatem *c. licet cau-
sam* 9. §. *quanquam de probat.* Et hoc
verum est, etsi mille essent ejusmodi testes
singulares: quia mille tantum probarent,
quantum unus, imò minus, quam unus; unus
enim, si solus esset, & impedimento non labo-
ret, probaret saltem semiplene, cum alijs
junctus ob dictorum repugnantiam suspectus
redditur. Berojus in *c. licet cit. n. 33.* Farin.
prax. q. 64. n. 41. P. Wiest. *hic n. 74.* P.
Schmier *Proc. Judic. c. 9. n. 106.* Testes
secundi generis diversam vim habent in Cri-
minalibus, & in Civilibus: in *prioribus* ple-
rumque ad poenam ordinariam infligendam
non sufficiunt, sed vel tantum ad torquen-
dum, vel etiam ad Purgationem Canonicam
solum indicendam: in *posterioribus* verò ali-
quando probant semiplene, ita ut locus fiat
Juramento suppletorio; aliquando etiam ple-
ne *arg. l. qui sententiam* 16. *C. de pœnis* ibi:
*Confessione testium in unum concordante, con-
spirantæque rei finem.* Abb. in *c. praterea* 27.
b. tit. n. 1. Laym. in *c. 47. eod. n. 6.* Barbof.
in *c. 4. ibid. n. 35.* Farin. *q. 64. cit. n. 160.*
Neque obstat, quod in circumstantijs tempo-
ris, loci, & alijs discordes sint; concordēs
enim sunt respectu ejusdem finis e. g. ho-

micidij, Jurisdictionis, possessionis, vel quasi
&c. de quorum probatione agitur: hinc
etiam testes singulares absolute dici non de-
bent.

Denique Testes *tertij generis*, etsi
magnam præsumptionem, & plusquam se-
miplenam probationem faciant, ita ut suffi-
ciant ad reum quæstionibus subijciendum,
vel saltem inquisitionem de eo faciendam,
plenè tamen non probant, prout patet ex *c.
bonæ* 23. *c. cum dilectus* 32. *de elect. & c. licet*
cit. Ratio est, quia testis ita singularis de
eadem re, vel actu est unicus testis. Sed
unicus testis de re deponens fidem plenam
non facit, ut *n. 69.* dictum est. Ergo &c.

Dub. 3. quam vim probandi habeant
testes sibi ipsis contrarij? & cum distinctio-
ne: Vel enim contrarietas est in diversis tes-
tibus, ita, ut unus, vel duo negent, alij affir-
ment eundem articulum, aut unus, idemque
testis contraria dicit. *Si primum*, pluri-
mum refert, an producti sint à diversis, an
ab eodem. *Si à diversis producti sint*, sc.
ab actore alij, & alij à reo, & hi illis æquali
numero contradicant, cæteris paribus fides
potius habenda est deponentibus pro reo;
quia istius causa est favorabilior *c. ex litteris* 3.
de probat. præterquam in causis specialiter fa-
vorabilibus, uti sunt matrimonij, dotis, liber-
tatis, Ecclesiæ, pauperum &c. nam si ejus-
modi causam foveat actor, contra reum
etiam, eum par est numerus testium, pro-
nuntiandum est *c. fin. de sent. & re. jud. l. inter*
pares 38. ff. *de Rejud.* Gloss. *fin. c. in nostra*
32. b. tit. Abb. *ibid. n. 4.* Farin. *prax. q. 65.*
n. 162. Wiest. *hic n. 93.* *Si verò pro-*
ducti sint ab eodem e. g. actore, & conciliari
non possint, ut non contradicant, Judex ad
numerum, & dignitatem testium, item ad
probabilitatem dictorum attendet, istque fi-
dem dabit, qui rationabilius, & verifimilius
deponunt, cæteros quorum testimonium re-
probaverit, perjurij poenâ mulctabit, qui
proin etiam quandam saltem facti infamiam
incurrunt *c. in nostra cit.* Gloss. in *c. cum tu*
16. V. benigne §. *sed hoc dictum b. tit.*
Excipitur causa criminalis; nam ibi, ut saepe
dictum, requiruntur probationes clarissimæ;
non potest autem negari, quod si tres de-
ponant de crimine, duo omni exceptione
majores pro reo, priorum testimonium de-
bilitetur.

Si secundum contingat, & unus, idem-
que testis contraria dicat, videndum, an tes-
tis ejusmodi dictum suum revocet in con-
tinenti, antequam recedat à Judice, aut sal-
tem antequam locutus sit parti; an ex inter-
vallo primum, & post recessum à Judice. *Si*
prius, fides posteriori testis depositioni est
adhibenda *c. praterea* 7. *de cogend. testib.* Abb.
ibid. n. 12. Felin. *n. 10.* Laym. in *c. 44. b. tit.*
n. 5. Hiltrop. *c. 6. cit. n. 88.* Pirh. *hic n. 159.*
Wiest. *n. 94.* Ratio est, quia prius dictum
testis ita se corrigentis præsumitur ex errore
processisse, & quia ea, quæ in continenti
fiunt

fiunt, actui inesse censentur. Si posterius, attendi debet, an utrumque testis dictum Judiciale sit, an unum Judiciale, alterum Extrajudiciale; nam si hoc secundum, adhibenda fides est dicto testis Judiciali, sive deinde primum sit Judiciale, alterum Extrajudiciale, sive vicissim. Mynsing, cent. 6. obs. 14. Laym. in c. 44. h. tit. n. 4. Barbof. in c. 9. eod. n. 1. Wagn. ibid. not. 1. Zoxf. hic n. 42. Pirh. n. 161. Engl. n. 56. Wiest. n. 99. & apud hunc alij. Ratio est, quia Judiciale ob religionem Juramenti a teste præstiti, & præsentis Judicis auctoritatem præsumitur esse prolatum magis deliberate, proinde tanquam qualificata assertio merito præfertur simplici assertioni contrariæ.

Si verò utrumque testis dictum factum sit in Judicio, iterum distingui debet, an cum revocat prius dictum, causam probabilem erroris afferat, vel non. Si afferat, & homo sit aliàs fidei non suspectæ, credetur secundæ ejus depositioni; quia tunc deceptus, & rei oblitus censeretur in prima sua depositione. Menoch. de arbitr. cas. 108. n. 7. Farin. prax. q. 66. n. 245. Wiest. hic n. 96. cas. 2. At si causam erroris sui idoneam nullam afferat, regulariter credetur primæ testis depositioni arg. c. per tuas 10. de probat. & c. sicut 9. b. t. & docet ibi Felin. n. 4. Covar. l. 2. var. c. 13. n. 8. Mynsing, cent. 2. obs. 86. Menoch. l. cit. n. 10. Ratio est, quia ejusmodi testis præsumitur subornatus à parte, & conf. primum dictum præsumitur verius; aliàs in potestate testis esset annullare dictum suum, & tollere jus jam quaesitum parti. Notat tamen Mynsing. l. cit. primam depositionem debilitari per secundam, & sic ejusmodi testem non amplius esse omni exceptione majorem, ut ob ejus depositionem Juramentum suppletorium parti deferri possit. Procedere assertio videtur etiam, quando testis in diversis instantijs Judicij contraria deponit; tunc enim ordinariè credendum est primæ depositioni, & sic in Camera Imperiali observari testis est Mynsing. l. cit.

Dixi regulariter & ordinariè; nam plures exceptiones affert Farin. q. 66. à n. 142. ubi non primæ, sed secundæ testis depositioni creditur, ex quibus præcipuè sunt. 1. Si prior depositio extra torturam facta sit, posterior in tortura; nam tortura fidem depositionis auget. 2. Si posterius dictum testis sit adminiculatum conjecturis alijs, & præsumptionibus, adeoque magis verisimile, quam primum. 3. Si primum testis dictum non sit Juramento firmatum, si autem secundum. 4. Si primum Judicium invalidum fuit; quia prima depositio in Judicio invalido facta habetur pro non facta, nisi aliunde constet, verum esse primum testimonium. Hin pater plurimum hic situm esse in arbitrio Judicis, qui consideratis omnibus circumstantijs, conjecturis, & indicijs judi-

cabit, quantum cuique depositioni tribuendum sit fidei.

Dub. 4. an & quando admittatur, & fidem faciat testis de auditu? ut cum distinctione: Vel enim deponit de auditu proprio, vel ex alieno. Si ex proprio, & res talis sit, quæ auditu percipi possit, fidem non minorem meretur, quam alius, qui de re visu percepta deponit, ut colligitur ex c. ex litteris 2. de consuet. ibi: sub testimonio videntium & audientium. Exemplum habes, si quis testetur injuriam verbalem irrogatam ab uno alteri, propositionem hæreticam prolatam &c. Si de auditu alieno, & propterea aliquid adstruat, quia ita esse ab alijs fide dignis audivit, regulariter nihil probat, sed summum facit præsumptionem contra partem adversam. Farin. prax. q. 69. à n. 1. Mynsing. cent. 6. obs. 58. Marant. de Ord. Jud. p. 6. tit. de test. product. n. 18. Hiltrop. p. 3. tit. 9. c. 6. n. 142. Haun. tom. 5. tr. 4. n. 291. Barbof. in c. 33. h. tit. n. 2. & seqq. Pirh. hic n. 132. Engl. n. 54. König n. 52. Wiest. n. 88. Ratio est, quia testis de sua, non aliena scientia debet deponere. At is, qui dicit, se audivisse ab alijs, non ait se nôsse; neque enim ex tali auditu paritur ei notitia, sed credulitas tantum, ut videlicet credat verum esse, quod audivit. Igitur ad probationem non sufficit, sed summum ad præsumptionem, quæ in causis Civilibus indicium facit, probabiliter autem, nisi alia argumenta accedant, non tale, ut propterea onus probandi statim in Adversarium possit rejici, ut ex Fachinæo notat König hic n. 53.

Dixi autem regulariter nihil probat; nam in certis casibus probat etiam testis de auditu: & tales sunt 1. si testimonium sit adminiculatum ex alijs indicijs, & conjecturis. 2. In ijs, quæ sunt difficilis probationis. 3. In causa, in qua modica scientia fidem facit, prout est causa denuntiationis. 4. In ijs, quæ facta sunt tempore pestis; quia de ijs testes de visu & auditu proprio non facilè reperiuntur. 5. Ad defensionem Rei; nam hanc etiam probant testes de credulitate. 6. In factis antiquis, ætate, & memoriam hominum, qui defacto vivunt, excedentibus; quia in his magna credulitas, & opinio pro veritate habetur l. si arbiter 28. ff. de probat. & l. in summa 2. §. idem Labeo 7. ff. de aqu. pluvi. arcend. 7. Casu, quo consanguinitas ad effectum Matrimonij jam contracti dirimendi probari debet; nam eo casu sufficiunt duo, vel tres testes consanguinei, si haberi possint, vel si haberi nequeant, alij extranei, qui jurent se ita accepisse à majoribus, & credere verum esse: de quibus, & pluribus alijs Farin. q. 69. cit. à n. 32.

Ut verò ad probandam consanguinitatem in casu septimo relato admitti testes de auditu possint, plures requiruntur conditiones. Et 1. quidem, ut hujusmodi testes sint omni exceptione majores. 2. Ut-

stium

flum istorum saltem duo sint, utque dicant se à duobus saltem audivisse; nam etsi unus se audivisse à 100. vel econtra 100. testes dicant se audivisse ab uno alio, fidem non facient; quia utrobique uni testi in effectu credendum foret. 3. Ut authores illorum, à quibus audiverunt, non sint infames, aut suspecti, sed fide digni, & omni exceptione majores; nam absurdum foret, si ea testimonia admitterentur, quorum repellerentur authores. 4. Ut tales testes non confusè tantum deponant, in quoto gradu conjuges conjuncti sint, sed distinctè singulos gradus designent vel nominando, vel credibiliter describendo singulas personas mediantes. 5. Ut testificentur se vidisse saltem duas personas ex illis gradibus, & Genealogia pro consanguineis se habere, & agnoscere. 6. Ut Juramento proprio asserant, quòd omnia ita à Majoribus acceperint, & credant. Quæ omnia, si adsint, consanguinitas satis probata censetur, & separatio permittitur. Ita statuitur c. quoties 5. & c. licet 47. b. tit. & docet Vivian. in c. 47. cit. Laym. ibid. n. 3. & in c. 5. cit. n. 1. Barbof. in c. 33. eod. n. 9. Pirh. hic n. 138. Engl. n. 54. König n. 52.

114 Dub. 5. qualem fidem mereatur testis, qui tantum de credulitate deponit, neque scire se dicit, sed credere articulum, super quo interrogatur? 1. attendendum esse ad causam credulitatis; nam si talem causam credulitatis suæ asserat, quæ etiam sufficeret ad scientiam, ut si dicat, *Credo adorem esse in possessione agri litigiosi, quia vidi à multis annis arantem & metentem*, æquè fidem faciet, ac si profiteretur se scire; quia non tam ad verba, quam ad rem ipsam attendendum est, & sæpe etiam, quod scimus, nos credere dicimus. Bald. in l. servus 108. §. qui quinque 10. ff. de Legat. 1. Barbof. in c. 5. b. tit. n. 19. Pirh. hic n. 135. Engl. n. 53. König n. 51. Similiter valet testimonium de credulitate, ubi credulitas est proxima sensui, per quem percipitur veritas, seu quod idem est, si talem causam credulitatis reddat, ex qua resultat violenta præsumptio pro veritate Articuli, ut si testis dicat, Titium occidisse Sempronium, quòd viderit eum stricto gladio irruentem in cubiculum Sempronij, & mox cruento mucrone redemptum.

Et hoc maxime verum est casu, quo alia probationes ordinariae haberi nequeunt, quam præsumptiones, & conjecturæ, qualis est, cum probare aliquis debet natales suos, vel adulterium alterius, & similia delicta, vel facta, quæ testes non admittunt, ut bene notat Haun. tom. 5. tr. 4. n. 297. Pirh. hic n. 135.

115 Quodsi credulitas à sensu remota sit, ut si diceret testis, *Credo adulterium commissum, quia vidi solum cum sola confabulationem; credo Cajum occidisse Sempronium, quia illum vidi armis circum* &c. talis depositio

non meretur fidem; quia causa est insufficientis. Excipe, nisi ejusmodi testimonium de credulitate esset adminiculatum, seu conjunctum cum alijs conjecturis, vel præsumptionibus, aut probationibus. Talia autem adminicula haberi possunt 1. ex persona deponentis de credulitate, ut si Medicus, Chirurgus, obstetrix &c. deponat super ijs, quæ suæ artis peritiâ percipiuntur; nam istis habetur fides, etsi deponant de sola credulitate. Felin. in c. 5. b. tit. n. 11. Farin. prax. q. 68. n. 95. Wiest. hic n. 86. quia cuilibet pretio in sua arte credendum est.

2. Ex persona ejus pro quo deponitur, vel contra quem; nam testis deponens de credulitate contra producentem plenè probandi vim habet. Farin. l. cit. n. 75. 3. Ex causa, in qua deponitur; nam quando agitur de probanda innocentia Rei, e. g. quando testis deponit se quidem vidisse Titium à Cajo occidi, sed firmiter credere, quòd non dolosè, sed ad necessariam sui defensionem occiderit, hujusmodi testi creditur; quia hoc pendet ab interna animi affectione, de qua non nisi morali probabilitate conijci potest: debet tamen hujusmodi testis exprimere causam suæ credulitatis. Farin. à n. 77. Et universim testimonium de credulitate admittitur in ijs casibus, ubicunque admittitur testimonium de auditu, ut notat Abb. in c. 5. b. tit. n. 7.

Quæritur 3. quomodo fieri debeat 119 Publicatio Attestationum? 1. Ad eam hoc modo proceditur. 1. Postquam Examen singularum testium absolutum est, citantur partes ad videndum testimonia publicari. Felin. in c. 2. b. tit. n. 6. Laym. ibid. n. 1. Farin. prax. q. 72. n. 28. Engl. hic n. 47. König n. 55. Estque citatio hæc adeo necessaria, ut à Judice omitti nequeat, & hoc ideo, quia in publicatione testium versatur præjudicium alterius partis.

2. Si partes citatæ compareant (per contumaciam non comparens pro præsentate habetur arg. c. in nomine 2. b. t.) antequam dicta testimonia publicentur, partes interrogari debent, num consentire in publicationem velint, vel contra habeant justas differendi causas. Laym. in c. 31. b. t. num. 1. Vallenf. §. 3. num. 18. hic.

3. Si ulteriori probationi renuntient, Rotulus Examinis, seu dicta, & attestations testium, recitatis etiam horum nominibus, præleguntur, & publicantur. Excipitur causa Hæresis, ubi nomina seu accusantium, seu denuntiantium, seu testificantium publicari non debent, ut notat Laym. in c. 15. b. t. n. 8. & constat ex Const. Pij IV. incipit Cum sicut.

4. Hac publicatione facta petunt partes Copiam earundem attestacionum, ut depositiones examinare queant. Neque hoc illis à Judice negari potest: Originalis autem scriptura manet, vel apud Judicem

cem, vel (quod magis habet consuetudo, & Juri conformius est) apud Notarium tanquam scriptorem.

71. 5. Obtenâ Attestationum copiâ, Judex partibus præfigit terminum competentem, intra quem super attestacionibus disputent, & reus præsertim deliberet, num aliquam sui excusationem allegare queat, ut habetur in *Ordinat. Camer. p. 3. c. 18.* & docet Laym. in *c. 15. n. 7.* Haun. *tom. 5. tr. 4. n. 186.*

6. Si lapsò termino, nullam reus defensionem, vel excusationem alleget, sed fateatur crimen ultro, & sine tormentis, sententia condemnatoria statim adversus eundem ferri potest. Laym. *l. cit.*

7. Si verò Exceptiones aliquas pro sui defensione velit opponere, auditur, non quidem excipiens contra personas testium; nam contra istas debuiſſet exceptionem opponere ante publicationem Attestationum, cum in hunc finem citentur partes ad videndum jurare testes: sed tanquam, cum excipit adversus dicta testium. Eodem tempore etiam examinantur Exceptiones, quæ prius fuerunt oppositæ contra personas testium; nam harum exceptionum disquisitione plerumque in hunc locum rejicitur.

8. Auditis exceptionibus adversus personas, & dicta testium, etiam auditur is, qui produxit testes, defendendo per replicas personas, vel dicta testium: in qua disputatione is, qui testes produxit, ostendere conatur, quòd ex eorum depositionibus probata sint actionis suæ capita, singulis capitibus applicando testium depositiones, & siquæ videantur repugnare, in concordiam redigendo.

9. E contrario is, contra quem producti sunt testes, nititur declarare, quòd per testes nihil contra se sit concludenter probatum, signando similiter capita, quæ probanda erant, & demonstrando, quòd testes super ijs examinati non reddant idoneam causam, quòd sibi sint contrarij, quòd singulares &c. de quibus Exceptionibus, & modo excipiendi, ac reprobandi testes sermo erit §. seq.

118. Dub. 1. utrum Attestationes in uno Judicio receptæ, & publicatæ fidem faciant etiam in alio Judicio? *Ratio dubitandi* sumitur 1. ex *c. inter 6. v. nec attestaciones prope fin. de fid. instrum.* ubi expressè deciditur, attestaciones in uno Judicio receptas in alio fidem non facere. 2. *c. presentata 50. h. t. in fin.* dicitur, ita demum testimonia in alio Judicio fidem facere, si jam decesserint testes recepti; illis autem superstitibus in optione Adversarij esse, contra quem producti sunt, an eorum depositionibus credere, vel eos denuo examinari malit. 3. attestaciones productæ in Judicio inter Acta Judicialia enumerantur *c. quoniam 11. de probat.* quæ peremptâ instau-

tiâ, pereunt *l. cum lite 2. ff. Judicat. solv.* 4. sicut attestatio habet vim, & effectum probationis, ita etiam Juramentum, sed constat Juramentum præstitum in uno Judicio non habere vim, seu effectum in alio. ergo &c. 5. non majorem effectum habet attestatio, quam sententia in ipsa fundata, constat autem sententiam, in uno Judicio prolatam, non ita in alio jus facere, ut necessariò observari debeat. ergo &c.

Sed utendum est distinctione, an coram Judice incompetente recepti sint, & ab eo, vel ejus autoritate examinati, an coram competente. *Si primum*, non faciunt fidem, ut ex communi docet Clar. §. *fin. q. 36. n. 49.* Barboſ. in *c. 4. de Judic. n. 1.* Wagn. *Pith. ibid. de Judic. n. 33.* Schamb. *ibid. n. 42.* Wiest. *n. 96.* & ratio clara est, quia actus ab incompetente Judice celebratus ex defectu Jurisdictionis est ipso Jure nullus. Estque hoc ita verum, ut etiam confessio, coram ejusmodi Judice incompetente facta, vim tantum confessionis extrajudicialis habeat, ad condemnandum verò, & puniendum reum apud legitimum Judicem nequam sufficiat, ut patet ex percelebri rescripto Alexandri III, quod refertur *c. at si Clerici 4. de Judic.*

Si secundum, altera distinctio est adhibenda, & videndum, an in altero hoc Judicio lis agatur inter personas extraneas, & à prioribus omnino diversas, respectu quarum receptæ sunt: an verò inter easdem vel his succedentes.

Si prius, respectu illarum fidem plenam non faciunt, ex vulgata Regula, quòd inter alios acta alijs non præjudicent *c. inter 6. v. porro de fid. instrum.* Dixi *fidem plenam*; negari enim non potest ejusmodi Acta probatoria inter diversas etiam personas aliqualem fidem, vel præsumptionem facere, sicut & sententia iisdem personis, et si diversa sint ab his, inter quos lata est, præjudicium aliquale affert. Abb. in *c. causam 11. h. tit. n. 4.* Felin. *ibid. n. 18.* Pith. *hic n. 206.* Wiest. *de Judic. n. 100.*

Si posterius, utendum distinctione tertia, & attendendum, an receptæ sint solum ab Arbitro, & ab hoc publicatæ, an à Judice. *Si ab Arbitro* tantum, fidem faciunt, si testes illi jam mortui sint; si verò vivant, in optione Adversarij, contra quem producti sunt, est, utrum depositiones illorum velit admittere, vel denuo productionem eorum petere: tunc enim iterum recipi attestaciones illorum debent. Abb. in *c. 50. h. tit. n. 7.* Pith. *n. 209.* *Ratio primæ partis* est; quia licet acta coram Arbitro, upote non habente Jurisdictionem, non sint propriè Judicialia, æquitas tamen suadet, ut, si mortui sint testes, eorum depositiones, receptæ, & publicatæ ab arbitro, fidem faciant etiam in Judicio ordinario, ne copia probationum pereat. *Ratio secundæ partis*; quia si adhuc testes ab arbitro recepti vivant, denuo possunt

funt recipi, & conf. non est tantum periculum, ne copia probationum pereat, sicut est, quando sunt mortui: hinc Jus noluit partem, contra quam producuntur, cogere ad habendam fidem ejusmodi Attestationibus, sed liberum ei reliquit, an stare iisdem velit, necne.

120 Si verò receptæ, & publicatæ sint à Judice, in eadem causa, & inter easdem personas, eisque succedentes fidem faciunt etiam coram alio Judice. Ita Innoc. in c. causam 11. b. tit. n. 3. Gonzal. *ibid.* n. 3. Vivian. in c. veniens 10. eod. in Ration. Marant. de Ord. Judic. p. 5. n. 55. Mascard. de probat. concl. 33. à n. 1. Gaill. l. 1. obs. 103. n. 1. Pirh. *hic* n. 203. Schamb. de Judic. n. 42. Wiest. *ibid.* n. 98. & patet ex c. causam cit. & fin. C. eod. Ratio est, quia in unoquoque Judicio attenditur veritas, quæ semper, & ubique est una. Hinc nisi litigantes citati opposuerint contra attestaciones in priori Judicio, præsumitur eos nihil obijcere posse, & illis attestacionibus acquiescisse.

Dixi autem 1. inter easdem personas, eisque succedentes; nam attestaciones receptæ inter easdem personas valent, & probant non tantum pro ipsis personis litigantibus, sed etiam pro earum hæredibus, & successoribus, quando ad idem agitur: & universim profunt omnibus, quibus res iudicata prodesset potest arg. l. is apud 2. C. de edend.

Dixi 2. in eadem causa: nam si diversa agatur causa, & ad finem diversum, etiam inter easdem personas in alio Judicio, licet præsumptionem, fidem tamen non faciunt. Et sic 1. in Judicio Ordinario fidem plenam non faciunt regulariter attestaciones receptæ in Judicio summario, nisi receptæ sint prævia litis contestatione, & Juris solennitatibus accurate servatis. Gaill. *obs.* 103 cit. n. 3. 2. in Judicio criminali receptæ in Civili Judicio, nisi sint omnino liquidæ, & indubitata, ob majus præjudicium, de quo agitur in Judicio criminali, ob quod requiruntur probationes luce meridiana clariores l. fin. C. de probat. 3. In possessorio ordinario receptæ in momentanea possessionis Judicio; quia in hoc posteriore processu est summarium, & in eo attestaciones ad diversum effectum recipiuntur, & non publicantur. Wiest. de Judic. n. 103. 4. In Judicio Ecclesiastico ad poenam Canonicam decernendam in reum receptæ coram Judice seculari ad effectum insignendi poenam legalem, & vice versa. Pirh. de Judic. n. 96. Schamb. *ibid.* n. 43. König n. 79. Wiest. n. 106. qui tamen rectè monent, Judicem posteriorem hoc casu petere à priori posse communicationem ejusmodi actorum; & si probationes erroris suspicione careant, eisque crimen sufficienter probatum appareat, illis se conformare, ac secundum eas sententiam proferre posse.

Dixi 3. si publicatæ sint à Judice; nam si publicatæ nondum fuerint in priori Judicio, non probant coram alio Judice, qui non habet notam qualitatem testium, etiam inter easdem personas. Felin. in c. 22. de sent. & re jud. n. 4. & in c. causam cit. n. 13. Gonz. *ibid.* num. 6. Gaill. l. 1. obs. 103. n. 2. Pirh. *hic* n. 203. & apud hunc alij. Ratio est, quia ante publicationem attestacionibus nondum tribuitur fides publica, nec veritas rei adhuc detegitur. Procedit autem hoc regulariter; nam plures sunt casus, in quibus attestaciones etiam non publicatæ fidem faciunt coram alio Judice. Et 1. quidem, si Judex posterior subrogatus priori sit, & eidem succedat; nam hic ferre sententiam debet, & judicare ex Actis, & Attestacionibus receptis à priore Judice, etsi publicatæ illæ non sint: & ratio est, quia successor idem veluti Judex censetur cum priore, sicut etiam eadem causa, & idem est Judicium l. proponebatur 76. ff. de Judic. Idem ex eadem ratione dicendum est de Judice appellacionis, aut revisionis. Abb. in c. causam cit. n. 2. Felin. *ibid.* n. 16. Pirh. *hic* n. 204. 2. si pars consentiat, de cujus præjudicio agitur; nam de hujus consensu Judex posterior publicare attestaciones à priore receptas potest, & tunc merentur fidem. Felin. n. 14. Gonz. *ibid.* n. 6. Pirh. n. 205. 3. si testes sint mortui, vel alias multum distent, ut iteratò produci nequeant. Felin. n. 15. Gonz. Pirh. l. cit. 4. si testes sint senes, valetudinarij, vel alij recepti ante litem contestatam, & ad perpetuam rei memoriam. Felin. n. 17. Gonzal. Pirh. l. cit.

Neque obstant argumenta opposita. Ad 1. in eo textu sermo est, cum causa alia, vel inter alios agitur, quo casu non aliter producenti prodest in nova causa probatio, quæ in veteri profuit, quàm si eandem iterum producat in nova. Ad 2. in c. presentata cit. sermo est de testibus, qui recepti sunt coram Arbitris, de quibus dictum est num. 119. Ad 3. patet ex Tit. præc. peremptà instantiâ solum perire Acta Ordinatoria Judicij, non autem Instructoria. Ad 4. etiam Juramentum inter easdem personas, & in eadem causa vim habet in alio Judicio: unde negativa solum intelligenda est casu, quo nova causa, vel novus articulus proponitur in Judicio, super quo testis Juramentum nondum deposuit. Ad 5. sententia, si in rem judicaram transit, inter easdem personas, & in eadem causa jus facit; igitur multo magis fidem, quia pro veritate habetur. Dub. 2. utrum post publicatas Attestaciones liceat producere testes vel eosdem, vel novos super articulis iisdem vel novis? Circa hoc dubium adverto, Articulos alios dici antiquos, alios novos, alios non omnino novos, sed ab antiquis dependentes. Articuli antiqui dicuntur, qui jam antè propofiti fuerunt in libello. Articuli

omnino novi, qui non sunt propositi; & sunt omnino impertinentes ad causam. *Articuli non omnino novi, sed dependentes ab antiquis*, qui propositi, & probati adjuvant causam, seu intentionem agentis. Præterea alij Articuli sunt *directè contrarij*, alij *indirectè*. *Priores* dicuntur, qui directè adversantur depositioni testium, quos altera pars produxit, ut si Actor inter Positiones expressè posuit, & per testes probavit se mutuum dedisse certo loco, & tempore; reus autem probare velit contrarium, nempe se eo tempore non fuisse in eo loco. *Posteriores sunt*, qui indirectè solum adversantur Articulo priori, ut si actor deponat se mutuum dedisse Titio sine expressione temporis, & loci, testes verò ab eo postea producti deponant de certo loco, & tempore.

223 Jam quòd post publicatas Attestationes non admittantur testes super articulis omnino novis, exploratum est; nam hi rejiciuntur in omni causa, etiam ante publicationem testium: & ratio est, quia non debet quis admitti ad probandum, quod probatum non valeret, *cum contingat 36. de offic. deleg. l. ad probationem 21. C. de probat.* E contrario admitti debent Articuli non omnino novi, si post publicationem tales emergant, & pars velit super his novos testes producere. Casus est, cum quis vult reprobare dicta, & depositiones testium contra se adductorum; tunc enim ad probandum, quòd falsum deposuerint, potest alios testes producere, qui probent testium contra se adductorum mendacium: imò ejusmodi testes admitti possunt etiam post sententiam, ut testatur Mynsing. *cent. 4. obs. 60. n. 10.* & probat à paritate cum instrumentis, quæ noviter reperta post sententiam afferri possunt; instrumenta autem & testes in exercendis litibus æquiparantur, & quæ favorabilia sunt, possunt extendi ex similitudine Casus. Ratio à priori est, quia in his cessat subornationis suspicio, ut bene notat Vivian. *in c. causam 19. h. tit.* Similiter recipi post attestationum publicationem possunt testes super articulis solum indirectè contrarijs, ut sumitur ex *c. ex tenore 35. eod.* Utroque tamen casu, sive admittantur super articulis novis, qui ab antiquis dependent, sive super articulis indirectè contrarijs, necesse est, ut iterum Juramentum præstent de dicenda veritate, ut statuitur *c. fraternitatis 17. h. tit.* alias enim non admitterentur; quia testi non jurato non creditur.

224 Quæstio igitur solum procedit de antiquis, vel directè contrarijs articulis. Videntur etiam hi recipiendi. Nam 1. *l. fin. C. h. tit.* productio novorum, & antiquorum testium super iisdem articulis directè permittitur. 2. idem conceditur *l. eos qui 6. §. siquid 1. C. de Apell. & l. per*

hanc 4. C. de tempor. appellat. 3. concordat Jus Canonicum *c. constitutis 46. §. c. presentata 50. h. tit.* ubi directè asseritur publicatis Attestationibus testes posse recipi. 4. testes toties recipiendi sunt, quoties per illos veritas obtineri potest *l. unius 18. §. cogniturum 9. ff. de question.* sed publicatis attestationibus, ex nova testium productione fortè veritas obtineri potest. ergo &c. 5. si testis productio denegetur post publicatas attestationes, saepe continget, ut innocens damnetur, qui potuisset se novorum testium productione defendere.

Verum his non obstantibus, dicitur 125 dum, post publicationem Attestationum non posse regulariter alios, vel eosdem testes produci super iisdem, vel directè contrarijs articulis Ita Abb. *in c. fraternitatis 17. h. t. n. 1.* Gonzal. *ibid. n. 1.* & seq. Laym. *n. 1.* Barbof. *n. 1.* Vivian. *in c. intimavit 18. eod.* Fagn. *ibid. n. 8.* Wagn. *in c. 48. did. tit.* Consentium Marant. *de Ord. Judic. p. 6. tit. de test. product. mm. 22.* Hiltrop *p. 3. tit. 9. c. 6. n. 60.* Gail. *l. 1. obs. 105. n. 2.* Farin. *prax. q. 75. à n. 68.* Haun. *tom. 5. tit. 4. n. 166.* Vall. *hic §. 3. n. 5.* & 21. Zael. *n. 23.* Pirh. *n. 115.* & seqq. Engl. *n. 48.* König. *n. 58.* Wiest. *n. 115.* & seqq. & sumitur ex *c. fraternitatis cit. c. cum venisset 25. & Clem. 2. eod.* Ratio est, tum quia partes ulteriori productioni per admittam publicationem renuntiassent: tum propter periculum, ne aliqui testes subornentur, si partes ex publicatione intelligant, priores non deposuisse secundum expectationem suam. Proceditque responsio tam in prima, quam in secunda instantia, nec de Jure Canonico tantum, quod patet ex *Clem. 2. cit.* sed ut teste Haun. *n. 172.* habet communior & verior sententia, etiam de Jure Civili, quod colligitur ex *Novell. 90. c. 4.* ubi Imperator non restringit ad primam instantiam, sed absque limitatione terminis universalibus loquitur. Accedit, quòd ratio, ob quam id statutum est in prima instantia, etiam pugnet pro secunda, nempe periculum subornationis. ergo cum ratio sit anima Legis, & ubi eadem ratio est, idem statuendum Jus sit, rectè infertur Pontificem non novum Jus quoad causam Appellationis condidisse, sed potius Jus Cæsareum interpretatum esse, & huic interpretationi standum.

Dixi autem regulariter; nam plures 126 sunt casus, in quibus post publicatas attestationes iisdem, vel alij testes super iisdem, vel directè contrarijs articulis denuo produci, & recipi possunt. It 1. quidem si testes non sint recepti legitime, ut si facta esset receptio testium à Judice incompetente, vel ante contestationem litis, aut si examinati non essent sufficienter super omnes articulos, super quibus eos interrogari initio fuit petatum *c. per tuas 48. & c. cum clamor*

mor 53. h. t. Ratio est, quia paria sunt non fieri, & non rite, aut legitime fieri; & alias dolus, aut negligentia Judicis parti litiganti obesse possent. 2. si agatur diverso modo, & ob alium finem. Exemplum est, cum recepta, & publicata sunt attestaciones in Judicio summario; nam hac publicatione non impeditur pars litigans, quin super iisdem articulis vel eisdem, vel alios testes producat in Judicio ordinario *c. veniens 58. h. t.* Ratio est, quia in Judicio summario sufficiunt probationes leviores, majores exiguntur in plenario, adeoque in hoc prioribus non faciunt sufficientem fidem. 3. si Judex ex officio pro meliore sua informatione repetere testium depositiones velit; nam generaliter, ubi aequitas Judicem moverit, is ante sententiam definitivam interrogare potest, donec veritatem rei exploratam habeat *can. judicantem 11. caus. 30. q. 5.* 4. si pars adversa consentiat expressè, vel tacite non opponendo; nam constitutio, productionem testium post publicatas attestaciones prohibens, facta est in favorem partium, cui proinde ista renuntiare possunt *Farin. prax. q. 75. n. 179.* 5. si non utraque pars in publicationem consenserit; quia publicatio sic facta non est rite facta, & conf. nulla. 6. si priores attestaciones sint perditæ; quia paria sunt non esse, & non apparere. 7. si testes obscure, & ambigè prius deposuerunt; quia indecens est, ut in re dubia certa detur sententia. 8. si ob reprobationem Adversarij necesse sit priorum testium depositionem novis testibus confirmare. 9. si minori, aut ijs, qui privilegio minorum gaudent, vel etiam majori ex causa justa concedatur in integrum restitutio. 10. in causa Matrimoniali, quando agitur de impedimento dirimente Matrimonium *c. series 26. Ec. cum in tua 44. h. t.* & hoc ideo, quia vertitur periculum animæ, si personæ cum impedimento dirimente Matrimonium contraherent, vel in contracto persisterent. 11. in causis criminalibus; nam in his etiam, postquam jam fuit conclusum in causa, alij testes produci, & recipi possunt, præsertim ex parte Rei ad ostendendam illius innocentiam, quam reus semper ostendere potest, & defensiones suas proponere *l. unius 18. §. cogniturum ff. de question. 12.* in alijs omnibus causis, quæ non transeunt in rem judicatam. Quæ & plura alia vide latius apud *Farin. q. 75. cit. à n. 98.*

127 Sic limitatæ responsioni non obstant argumenta contraria. *Ad 1. in l. cit. sermo est de receptis Attestationibus coram Arbitro: de quo n. 119. Ad 2. ut Gloss. in c. fraternitatis 17. V. novis h. tit. cum alijs ll. cit. explicat, ibi sermo est de Articulis non iisdem, sed novis, & ad causam pertinentibus: de quibus n. 123. Ad 3. c. constitutis cit. publicatio testium legitime*

facta non est, utpote inaudita parte, quæ contra Jus per vim prohibita fuit, ne intentionem suam probaret, ut constat ex ipso textu: *c. presentata* autem loquitur de testibus publicatis non coram Judice, sed coram Arbitris. *Ad 4. concedo, testes toties recipiendos, quoties per illos de veritate legitime constare potest; non autem legitime constat, quando tempore, & modo à Legibus definito non constat. Ad 5. periculum, ne innocens damnetur ob non admissos testes post Attestationum publicationem, est rarissimum; nam communiter, & per se loquendo litigantes initio statim adhibent testes, quos maxime sibi profuturos judicant, estque illis integrum adhibere illos in numero non exorice profuso. ergo non nisi rarissime potest contingere, ut supersint novi testes in favorem producentis deposituri. E contrario si productio novorum testium post didicitas Attestaciones, seu quod in effectu idem est, post earum publicationem permitteretur, frequentissime opprimeretur veritas, & daretur amplissima occasio subornandi testes ad opponendum contra prius receptos: quod malum, cum universalius sit, magis vitandum est, quam periculum, quod in rarissimo casu in periculum adduceretur innocentia.*

Dub. 3. an, & quamnam Exceptiones ¹²⁸ contra testes opponi post Attestationum publicationem possint? *¶. distinguendo inter tria Exceptionum genera, quæ contra testes, ut n. 132. dicam, opponi possunt, videlicet contra personas testium, contra Examen illorum, & contra ipsorum dicta. De Exceptionibus contra Examen, & contra dicta testium nulla est difficultas; nam contra dicta testium, cum hæc solum post publicationem Attestationum innotescent, solum opponi, & excipi post easdem publicatas potest. De Exceptionibus contra Examen eorundem constat ex capitibus, ex quibus hæc opponuntur, quod partim post, partim ante publicatas Attestaciones opponi possint.*

Quæstio igitur solum restat de Exceptionibus contra personas testium. Videntur etiam istæ opponi post Attestaciones publicatas posse. 1. quia oppositio contra testes non Dilatoria, sed Peremptoria Exceptio est, sed Peremptoria Exceptiones quocumque tempore ante sententiam opponi solent *c. intelleximus 1. de Ordin. cognit. l. peremptorias 2. C. sentent. rescind. non poss. igitur etiam publicatis Attestationibus licet contra testes opponere. 2. juxta c. denique 1. de Except. crimina testibus opponi possunt ante sententiam. ergo etiam Attestationibus publicatis. 3. l. querela 12. C. ad Leg. Corn. de fals. & c. venerabilem 14. de Except. statuitur Exceptionem criminis contra testes, quia corrupti dixerunt, posse à litigatore proponi non solum du-*

durante prima instantia, sed etiam intra spatium 20. annorum post latam definitivam sententiam.

29 Verum his non obstantibus dicendum, post publicationem factam regulariter, & de Jure non amplius posse excipi contra personas testium. Constat *ex c. presentium 31. hoc tit. & notat ibid.* Vivian. *in Ration. princ. Gonzal. n. 1. & seqq.* Barbof. *n. 1. seqq.* Hiltrop. *p. 3. tit. 9. c. 6. n. 20.* Haun. *tom. 5. tr. 4. n. 191.* Pirh. *hic n. 240.* Engl. *n. 51.* König. *n. 57.* Wiest. *n. 108.* & apud hos alij. Ratio est, quia timetur, ne is, contra quem testis deposuit, hoc ipso irritatus malitiosè fingat causam suspicionis. Accedit, quia qui testem semel admisit ad Examen, & insuper ejus depositionem publicari petijt, videtur eundem approbasse; conf. amplius ipsum reprobare non potest.

Dixi autem Regulariter; nam, ut *ex c. cit.* colligitur, tres casus sunt, quibus Exceptiones adversus personam testis admittuntur etiam post publicatas attestations. Et 1. quidem, si ante examen, vel publicationem Attestationum reus protestatus est, aut sibi reservavit exceptiones contra testes, ut hodie plerumque fit; nam protestatio hæc suspicionem malitiæ tollit, & jus reo ad excipiendum conservat. 2. si reo primum post publicationem innotescat causa suspicionis, ut quod pecuniâ corruptus, infamis, aut consanguineus sit &c. nam hoc si probet, causa suspicionis cessat. 3. si reus post publicationem, præmissò Juramento malitiæ, possit aliquam causam rationabilem allegare, quare prius contra personas non exceperit; nam Juramentum elidit præsumptionem contrariam. Imò si testes fuerint absolute inhabiles ad testificandum, cujusmodi est Excommunicatus vitandus, servus, furiosus, infamis infamia Juris, etiam absque Juramento opponere Exceptionem licet post publicatas Juris depositiones, ut notant Felin. *in c. presentium cit. n. 4.* Laym. *ibid. n. 2.* Haun. *num. 191.* Pirh. *num. 242.*

330 Neque obstat *l. testes 1. C. de testam.* ubi dicitur, si servus, qui alioquin inhabilis est, testis adhibeatur in condendo testamento, cum conditio servilis publicè ignoretur, testimonium illius in hac causa infirmari non posse; nam disparitas est, quia in hoc casu testis requiritur ad solennitatem, & substantiam actus: & hinc, si ejus defectus publicè ignoretur in loco, ubi actus celebratur, Jus supplet defectum, si remissibilis sit per Legislatorem *l. Barbarius 3. ff. de Offic. Prætor.* at in nostro casu testis requiritur ad probationem, quæ non censetur suppleri per hoc, quod testis inhabilitas publicè ignoretur.

Ad Argumenta in contrarium opposita facilis est responsio. *Ad 1.* Oppositiones istæ, quibus excipitur contra testes, propriè non sunt Exceptiones causæ princi-

palis, sed potiùs depositionum testium: hinc nihil impedit, quo minùs proponantur tempore citationis ad testes audiendos factæ, vel postea, modò proponantur ante publicationem testium. *Ad 2.* textus noster, & fundata in illo assertio procedit in objectione criminum, vel aliorum defectuum contra testes; textus autem *c. 1. cit.* pro ratione dubitandi procedit in eorundem criminum probatione, quæ duo utique longè diversa sunt: nam is, qui vult objicere contra personas testium, hoc facere debet ante publicationem Attestationum; probatio verò hujusmodi exceptionum, modò congruo tempore proposita sint, satis est, si fiat ante sententiam. *Ad 3.* magna est disparitas inter Exceptiones, quæ opponuntur contra dicta testium, qualis est in casu *l. querela cit.* & inter eas, quæ opponuntur contra earum personas: priores, ut est falsitas, opponi possunt etiam post sententiam intra 20. annos, non autem secundæ.

Ex his patet triplicem esse Effectum Publicationis testium. *Primus*, quod Attestationes in causa aliqua coram uno Judice legitime receptæ, & publicatæ, in eadem causa, & inter easdem personas, eisque succedentes, aut ab eis Jus habentes, coram alio etiam Judice fidem faciant, prout dictum est *à n. 118.* 2. quod post publicatas Attestationes nec priores, nec novi testes super iisdem, vel directè contrarijs articulis regulariter produci, & recipi possint, ut ostensum est *n. 122.* 3. quod post eandem publicationem exceptiones contra testium personas non admittantur, ut ostensum est *n. 128.*

Disputant hæc aliqui, an Publicatio Attestationum sit de substantia Processus, Assertere videtur Accursius *in l. prolatam 4. C. de sent. & inter loc.* apud Gaill. *l. 1. obs. 105. n. 1.* Sed melius retinetur negativa cum eodem Gaill. *l. cit.* Haun. *tom. 5. tr. 4. n. 165.* & hinc, si ea non petatur, & propterea omittatur à Judice, vel petatur quidem, sed ab eo negetur, nec appelletur à denegatione, sententia omnino subsistet. Abb. *in c. cum J. & A. 22. de sent. & re judic. n. 20.* Clar. *S. fin. q. 61. pr. Menoch. de arbitr. l. 1. q. 33. à n. 1.* Ratio est, quia Judicæ Attestationes, aliæque acta Judicij, & allegata partium jura, ex quibus sententia ferri debet, semper sunt publicata.

Dixi, *nec appelletur*; nam etsi omisso illius sententiam, & acta non vitiet, si tamen parti publicationem petenti Judex eam facere recuset, licebit à gravamine hoc appellare; quia licet ad substantiam ejus non pertineat, est tamen de præcepto, ut notant Gaill. & Haun. *l. cit.* Addidi *parti petenti*; nunquam enim Publicatio ista fieri debet ad petitionem tertij intervenientis in Judicio, etiamsi ejus aliquo modo interfit, nisi Adversarius, ad cujus petitionem Attestationes

recepta sunt, in publicationem illarum consentiat. Vivian, in c. 30. h. tit. Ratio est, quia hoc cederet in præjudicium ipsius partibus, quæ amplius producere testes super illis articulis non possent.

S. V.

De Reprobatione Testium.

S U M M A R I U M.

- 132. Que Exceptiones opponi possint contra personas testium?
- 133. Contra Examen illorum?
- 134. Contra dicta?
- 135. Cumulari possunt Exceptiones istæ.
- 136. An Exceptio opposita contra testes impediat receptionem illorum?

- 137. Exceptiones.
- 138. Quousque liceat reprobare testes?
- 139. Modus servandus in illorum reprobatione.
- 140. An possit quis reprobare testes à se productos?

Reprobatio Testium fit Excipiendo. Hinc

Quæritur 1. quotuplicis generis Exceptiones fieri contra testes possint? *scilicet* adversus illos, ut supra n. 128. innui, triplici ex capite posse excipi, videlicet contra personas testium, contra examen illorum, & contra ipsorum dicta.

Contra Personas testium excipitur opponendo non esse idoneas ex his capitibus, quæ à n. 2. enarrata sunt: hinc nihil de ijs hic attinet dicere. Solum noto, quando pars adversa nihil contra personam testis opponit, stari illius depositioni, etiamsi fortè contra illam excipi potuisset, ut bene notat Haun. tom. 5. tr. 4. n. 191. censetur enim favori pro se introducto renuntiare. Excipe 1. si vitium illud non utilitatem partis privatam, sed publicum Jus concernat; nam ea, quæ sunt Juris publici, privatorum pactis remitti nequeunt. 2. Si vitium invincibiliter ignoretur; nam in casu talis ignorantia etiam contra vitium, quod privatam solummodo partis utilitatem concernit, excipi potest. 3. Si post productionem nova causa supervenerit, ob quam reddatur inhabilis, quæ antè non suberat.

Contra Examen testium excipi potest pluribus modis, quos notat Hiltrop. *Process. Jud. p. 3. tit. 9. c. 6. à n. 3.* Et 1. quidem, quòd à Judice incompetenti sint examinati, e.g. Clericus à Judice seculari sine permisso Superioris. 2. Quòd testes producti, & recepti sint ante contestationem litis: intellige, si sine justa causa hoc factum sit. 3. Quòd recepti sint adversa parte non citata. 4. Quòd non juraverint de dicenda veritate. 5. Quòd admitti sint ad testificandum post trinam productionem sine solennitate Legali. 6. Quòd recepti post didicita testificata. 7. Post elapsas dilationes ad probandum concessas. 8. Post renuntiationem probationum factam à partibus. 9. Post con-

clusionem in causa. 10. Quòd non secreto, sed omnes simul testimonium dixerint. Hæc enim omnia, ut ex dictis à n. 93. constat, solennitati Examini obstant.

Contra dicta testium varia rursus opponi possunt, ut ostendit idem Hiltrop. *l. cit. à n. 123.* 1. Quòd testis deponens non reddiderit rationem sui dicti idoneam. 2. Quòd vacillet, & variet. 3. Quòd dubitative, vel obscure, & confuse testimonium dixerit. 4. Quòd dicta illius, vel illorum inter se sint contraria, vel diversa. 5. Quòd deponant sub eadem verborum forma; quia præmeditatum sermonem afferre videntur. 6. Quòd depositio illorum sit negativa, non coarctata ad locum, & tempus, licet facile sit coarctabilis; nam testis ita deponens suspectus est de falsitate. 7. Quòd contrarietur confessioni partis eum producentis. 8. Quòd non habeat scientiam rei, sed deponat tantum de credulitate, vel de auditu alieno, eosque auctores habeat, quibus, si ipsi deponerent, non crederetur. 9. Quòd deponat, & dicat inverisimilia, i. e. talia, quæ vel ita se habere, vel testis scire moraliter vix potest, v. g. si homicidium in tenebris factum sit, & testis dicat, quòd ex visu homicidam optime noverit. 10. Quòd testis sit nimis verbosus, & deponat extra Articulum; nam nimia verboritas facit testem suspectum de subornatione, vel magna affectione erga producentem. 11. Quòd sit testis singularis. 12. Quòd se referat ad depositionem invalidam. 13. Quòd in uno articulo deposuerit falsum. 14. Quòd deposuerit in scriptis &c.

Porro in casu, ubi ratione expressæ, vel tacitæ admissionis excipi contra testium personas nequit, adhuc tamen excipi potest contra eorundem dicta, & examen. Imò possunt aliquando simul, & semel exceptiones fieri ex omnibus his tribus capitibus. Consultius tamen est, ut prius dicta impugnentur, quam personæ; unde Everhardus Ad-